

**United States Holocaust Memorial
Museum
Oral History Interview
Hungarian Witnesses Documentation
Project**

Czike Sándor

K: Sanyi bácsi, leálltunk egy picit, mert kazettát kellett cserélnünk.

I: Tudom.

K: És akkor most folytatjuk a beszélgetést.

I: Folytassuk.

K: Szóval amikor leálltunk, akkor arról volt szó, azt mesélte el, hogyan próbálták meg, és hogyan sikerült Stein Mikinek a könyveit elvinni-

I: -igen-

K: -elvinni magukhoz. És akkor hogyan találkoztak Czike Antallal, aki fölháborodott, ha jól értettem-

I: Igen=igen-

K: -azon, hogy- min is háborodott föl pontosan?

I: Hát az- azért, mert látta azokat a könyveket, illetve a könyveknek a címét. Azt tudom, hogy nagy- nagyméretű és nagy betűkkel-

K: Mi volt a problémája a Czike Antalnak ezekkel a könyvekkel?

I: Az, hogy=hogy=hogy mi- hát édesapám végül is az igazgatója volt ennek az intézetnek, és ő ha neki kellett tíz könyv, akkor azt odahozták, vagy valami, de hogy cipeljünk mi ennyi könyvet cipelünk, az gyanús volt neki eleve.

K: De min háborodott fel végül, miért kezdett el káromkodni, miért csapta be az ajtót?

I: Hát mert akkor látta meg, akkor jött rá tkp., hogy ez micsoda.

K: Micsoda?

I: Hát egy csomó=csomó könyv, ami részben ő: hát olyan könyv, ami nagyon ritkán-

K: -de miért háborodott föl a Czike Antal? Mit zavar- mi zavarta őt?

I: Azt=azt látta, hogy azt mentjük, mert amikor ő nyilván, miután odament, már pár embert látott azon a hosszú úton, akik különböző batyukat vittek, és már ő tudta, hogy mi történik. Hát az egész-

K: -de mi történik, Sanyi bácsi?

I: -hát az történt, hogy a=hogy a zsidó embereknek a holmiját az ismerősök elvitték, hogy ne vigyék annak idején mások el.

K: Volt erre példa, hogy mások elvittek zsidó holmikat? Tehát hogy-

I: Persze, hát az rendszeresen a- újság: hm: hát kis betétekbe szerepelt, hogy itt, meg ott ő: elhoz- széthordják, úgy=úgy volt föltüntetve, mint hogyha ellopnák, de nem úgy lehetett érteni, hanem az, hogy=hogy elviszik biztonságba. Ez egy=ez egy- hogy mondjam, egy=egy általános helyzet volt, ahol a jó ismerősök a zsidó ismerőseik dolgait mentették, hogy azoknál majd megmarad. Ez nem volt különös- különböző- hogy mondjam, nem volt az, hogy na, most vagy itt mi- ruhákat viszik, vagy szőnyeget visznek, vagy bármit, hanem bármit, ami érték. És az=az gyanús volt eleve.

K: Azt említette korábban, hogy bizonyos családoknak ki kellett költözniük, a jobb módú családoknak ki kellett költözniük a lakásukból.

I: Igen, mert- nem ki kellett költözni, hanem egész egyszerűen elfoglalták.

K: Kik foglalták el ezeket a lakásokat?

I: Hát azok=azok---csak azt lehet mondani, hogy=hogy nem egyenruhások, tehát nem katonák, nem rendőrök, olyan emberek, akik=akik ha lehet, akkor lopnak. Olyan emberek, akik a másiknak a- a szorult helyzetét fölhasználják-

K: Tud ilyenről konkrétan, ismert ilyeneket, akik elfoglaltak zsidó lakásokat?

I: Hát később éppen a Steinék lakását is elfoglalták, még=még azt is, amit már a múltkor említettem, hogy még a két a szoba közötti hintának az ízéjét is- azt meghagyták-

K: Kik foglalták el a Steinék lakását?

I: Beköltöztettek oda embereket, akik addig nem tudom, hogy honnan jöttek. És: hát a hozzá tartoztak a: hm:--ő: nemcsak a zsidóüldözéshez, hanem az egyre inkább felforduló biztonsági helyzethez. Ahol üres lakás volt, főképpen, ha azok zsidó lakások voltak, mert egy helyeken voltak, ez is egy olyan épület volt, az ún. Szabó-ház, ahol csupán ők laktak. Azoknak az ilyen módon való erőszakos, vagy egyszerűen az ottlétük- ott nem létüket kihasználva beköltöztek, és mikor visszamentek, már nem engedték a saját házuk- lakásukba be. Ilyen dolgok mindennaposak voltak. Azért mondom, hogy a levegő volt olyan, hogy- hogy-

K: Volt olyan, hogy fosztogattak lakásokat, kiraboltak lakásokat?

I: Hát, valószínűleg több volt, mint amit szoktak egyébként is, de én ezt így nem tudom megmondani.

K: Múltkor említette, hogy előfordult, hogy bementek lakásokba, és-

I: Igen=igen, de hát az már az egésznek a- a: második oldala, vagy hogy mondjam, a szabad rablásnak az elfajulása volt. Az első időkben csak bizonyára külföldi rádiók hallgatásából, és egyebekből tudtak meg az emberek, akiket érintett, akiket nem érintett, azokat is, hogy vigyázat, mert itt ilyen dolgok fognak történni. Mindenki látta azt, hogy a szabad rablás a zsidók ellen elsősorban, mások ellen is biztos előfordult, de hogy ők ilyen nehéz helyzetbe jutottak. Ez=ezen olyan volt, hogy ezt nem lehet-nagyon nehéz így szavakba önteni. Az egész helyzet az arra mutatott, hogy itt előbb-utóbb nagyon nagy disznóságok fognak történni.

K: Kik voltak azok, akik hát vezényelték ezeket a- a zsidóellenes rablásokat, vagy akik-

I: Hát én azt hiszem, hogy a- hogy székesfehérvári viszonylatban olyanok, akik a- a: külső negyedekben laktak, vagy-

K: De voltak már ilyen szervezett csoportok, egyenruhások, vagy-?

I: Egyenruhások nem voltak-

K: -nyilasok?

I: Voltak, akik karszalaggal, nyilas karszalaggal közlekedtek, de az elég ritka volt.

K: Mit csináltak azok, akik nyilas karszalaggal közlekedtek?

I: Erre csak azt tudom mondani, azt=azt, amit akartak. Aki azzal ment, és azzal esetleg igazolta magát, hogy valamilyen ilyen egyletnek a ő: részese, az azt csinált, amit akart. Teljesen fölfordulóban volt a világ, azt kell mondani.

K: Említette azt, hogy elvittek zsidó fiatalokat is lakásokból.

I: Igen, hallottunk olyanokat is, úgy emlékszem talán, hogy az osztályomban levő négy közül az egyik az hamarabb tűnt el, mint a többiek.

K: Hogy tűnt el az, és ki volt?

I: Hát úgy, hogy nem jött iskolába és nem tudták elérni, mert aki így hiányzott, pláne ebben az esetben, akkor ott a cisztercieknél utána mentek és próbálták, de aztán utána a semmibe merült az egész.

K: Mi történt vele, kiderült?

I: Hát nyilván elvitték akkor már, mert később hallottunk olyat, hogy akkor már gyűjtöttek össze így tízes, húszas csoportokat, és elvitték valahova, valamiért.

I: Kik?

I: Hát volt úgy, hogy a honvédséghez tartozó ruhában voltak, volt úgy, hogy nem volt semmilyen különös ruhájuk, hanem civilben voltak, nem lehetett megmondani, hogy ki a csirkefogó és ki a tisztességes ember.

K: És hogy történt ez? Bementek a zsidó lakásokba és összeszedték az embereket, vagy hogy volt ez?

I: Hát olyan is volt nyilván, mert például az előbb említett fűszeresnek a- a boltját ki is rabolták teljes egészében.

K: Kik?

I: Akik elvitték őt. De hogy azok mikor voltak, vagy mikor csinálták, azt nem tudom.

K: Ezt honnét tudja, Sanyi bácsi?

I: Hát azért, mert mi legközelebb lementünk és üres volt az egész bolt, és mondták, hogy ne keressünk semmit, mert ott már semmi és senki nincsen.

K: Ez mikor volt-

I: -hát ez már-

K: -körülbelül?

I: Ennek 43 körül volt a minden tekintetben. Eléggé össze is zavarodnak az emberben az időpontok, de: ő: az az érdekes, hogy jóllehet, ma már logikusan tudunk

következtetni, hogy ez lesz a következő lépés, akkor senki nem érzékelté azt, hogy mi=mi mit követ.

K: Említette a múlt alkalommal, hogy voltak kifejezetten olyan csoportok, akik=akik elmentek zsidó lakásokba, hogy fi- zsidó fiatalokat gyűjtsenek össze és vigyenek el valahova.

I: Igen, igen, ilyenek is voltak, és ezért volt az, amit más helyen meséltem, hogy amikor följöttünk Pestre, akkor a két unokatestvérem, ez a Judit, és a Kati, azok örült- azoknak a jobb volt, ha nem voltak otthon. Jóllehet akkor már az édesapjuk meghalt, de ő: az nem szerette a nagynéném, ha otthon vannak. Ebből következtetem, hogy=hogy azért kellett elvinni mindig máshova őket, ha=habár a csillagviselés az eléggé megnehezítette ezeket, hogy ne legyenek otthon, mikor keresik. Lehet, hogy hiába volt, mert oda sohase mentek volna, bár akkor már ugye ki volt- ki voltak ragasztva az ablakokra sok helyen az, hogy-

K: -említette azt, még Székesfehérváron, hogy Székesfehérváron történt ez az eset, hogy a Stein Mikinek a testvérét el akarták vinni.

I: -igen=igen-

K: -ez hogy volt?

I: Az egy lánytestvére volt, és aztán én nem tudom, hogy az mibe fulladt, hogy visszajött-e, merthogy állítólag csak valami- most már az orosz szóval élve egy malenkij robotra vitték, de volt úgy biztos, hogy nem arra vitték, és=és=és soha többé nem került elő. Sajnos ezt nem tudom, mert a dolgoknak a lecsengése után én már Pesten voltam.

K: De azt említette a múltkor, hogy=hogy---a Sanyi bácsi cserkész egyenruháját adta kölcsön ennek a lánynak. Nem tudom, hogy akkor jól emlékszem-

I: Akkor más-

K: -hogy volt-

I: -két malomba örölünk. Igen.

K: Ez hogy volt akkor?

I: Az úgy volt, hogy valamilyen ünnepséget rendeztek annak dacára, hogy ilyen cudar állapotok voltak, annál az emlékműnél, ami Székesfehérvárnál a Pest fele jövő úton, egy hegyen, nem tudom, (...) vagy nincs, és ott cserkészek szoktak mindig őrt állni, amikor valamilyen ünnep volt. És tudom, hogy valamilyen ünnepet ünnepeltünk, de hogy az mi lehetett, azt nem tudom. És akkor, mivel a húgaim is lánycserkészek voltak, akkor az egyik húgomnak, aki aztán meghalt közben, ettől függetlenül, a ruhájába öltözött föl a: húga a Mikinek, és őt ott állt, pont azon a napon, amikor ilyen- mert ilyen- olyan napok voltak, hogy kihirdették előre, hogy=hogy volt, amikor nem hirdették ki, de volt, amikor kihirdették, hogy hát: ő: minden lakást meglátogatnak, és az ott nem bejelentetteket elviszik, de ez olyan volt, hogy sokszor ő: hát jelentették ezt be, és nem jöttek, és sokszor nem jelentették be, és jöttek. Ez is egy ilyen- olyan dolog volt, hogy ő: hát meg akarták a saját maguk számára könnyíteni az ilyen disznóságokat.

K: De ez a zsidók ellen irányult elsősorban, vagy ez?

I: Hát igen, ez érdekes dolog, hogy=hogy ő: a: zsidó szó viszonylag keveset hangzott el, de mindenki tudta, hogy miről van szó. Úgyhogy nem lehetett tudni, hogy ki mikor miről beszél, de azért mindig tudtuk, hogy miről van szó.

K: Miről volt szó ebben az esetben?

I: Hát ebben az esetben arról volt szó, hogy=hogy ők olyan- hát lakáskutatást tartottak több helyen, ahol úgy gondolták, hogy zsidók laknak, vagy bujdosnak. És akkor ugye ezeket a helyeket tudni kellett volna előre. Volt, amikor voltak, akik elárulták, és=és jót akartak vele és sikerült is, amit csináltak, sok helyen meg nem sikerült. Hát ez is egy ilyenféle dolog volt, és nagyon jól sült el, nem olyan jól, mint sok más, ugye amit próbáltunk, mások is próbálták, és nem sikerült. Hát énnekem-

K: Kik=kik voltak azok, akik ezeket az ellenőrzéseket tartották, vagy akik ezeket a házkutatásokat tartották?

I: Legtöbbször teljesen normális, ha nem is elegáns ruhában, de normális ruhában voltak. Az esetek egy részében karszalagot viseltek, nyilaskereszttel.

K: Látott ilyeneket Sanyi bácsi?

I: Igen=igen, azok büszkén=büszkén sétáltak.

K: De ilyen házkutatásokat látott?

I: Házkutatásokat nem láttam. Eredményüket láttam, illetve eredménynek nevezhető, szóval a következményüket láttam, mert ahogy tegnap- mert ahogy legutóbb említettem, volt egy olyan dolog, hogy édesanyám ráhorgolt ő: hát ilyen jeleket, kódokat. És azt el kellett vinnem idézőjelben továbbhorgolni, vagy=vagy mit tudom én, micsodázni, egy öreg nénihez, aki egy olyan utcában lakott, ami az előbb emlegetett- hogy mondjam, úttal, ami Pestről jön, egy ilyen szögben megy el. Az akkor még egy ilyen falusi házakkal tele levő utca volt, most az is be van építve, meg rendes akkor még csak szekéren jártak rajta. Ott volt egy öreg néni, aki egy olyan házban lakott, hogy egész alacsonyan volt a: az ablak, és ott a nyitott ablaknál egy ilyen nagy izé- bura alatt horgolt és ezeket ott horgolta. És-

K: Mi volt ez pontosan, ezt nem egészen értem, Sanyi bácsi?

I: Egy öregasszony, aki=aki ő: látszatra horgolt, de nem azért volt ott, mert- meg öregasszony is volt különben, hanem azért, mert annak kellett odaadni, ami- mert több kézen ment keresztül az ilyen jellegű dolog, amit nem tudom, hogy kik találtak ki, de gyakorlatilag a mi ismeretünk szerint a püspökségről indult ki. Hogy ő: ilyen előzetes értesítést tudjanak adni, oda, ahova fognak menni.

K: Kik?

I: Hát a- azok a--nem is tudom, minek hívták. Hát a karszalagos legények, mondjuk azt, vagy ilyesmi, és akkor ez így pillanatok alatt megtörtént a ráhorgolás, ráhor- az odavitel, én vittem oda-

K: -püspökség kit informált, vagy kit értesített?

I: Azt nem tudom, hogy ott hogy van- hogy volt megoldva, tény az, hogy=hogy ilyen futárok jöttek, akik egyébként is hozták a postát. Azok is egyébként, mert a-
K: -hova jöttek ezek a futárok?

K: -minden nagyobb épület- intézményhez ők vitték a postát szét különben is. Mert Fehérváron az volt a helyzet, hogy annyi hadirokkant volt az első világháború végén, hogy mindegyiknek munkát kellett adni. Úgyhogy például a- a: az újságokat, meg a leveleket, ahova több érkezett egyszerre és ilyen nagy táskába kellett nyakba hordva vinni, azokat félkarúak csinálták, mert ahhoz fél kar is elé volt, hogy benyúljon és odaadja. Édesapám a hivatalos leveleket is ilyen réven kapta.

K: Szóval egy futár jött az édesapjához a püspökségről?

I: Hát azok a püspökséget is megjárták. Ezek az emberek voltak nem egyedül, hanem sokan voltak ilyenek, akik az első világháborúban megsérültek, de tudtak dolgozni. Úgyhogy Székesfehérváron az ilyen jellegű munkát legnagyobb részt félkarúak végezték.

K: Akkor érkezett egy ilyen futár a püspökségről édesapjához, aki elmondta azt-

I: -napi postával jött.

K: Az az információ, hogy hol fognak kutatást végezni?

I: -igen=igen, hát be kellett menni a püspökségre is, meg huszonhat helyre máshova, de tudta azt, hogy mi van még a rendes postán kívül, és azt is odaadta.

K: Jött ez a=jött ez az információ, és akkor édesanyja rá=ráhorgolta-

I: -az arra rá- igen- rá=ráhorgolta, mert azt nem tudták megcsinálni a püspökségen, nem tudom, miért. Hát ott férfiak voltak főleg. És akkor énnekem el kellett ehhez a nőhöz vinnem-

K: -mit horgolt az édesanyja és mire? Mit? Tehát nem egész értem, hogy ezt-

I: Hát ő otthon volt=otthon volt, mert ő nem dolgozott akkor, mert akkor már irodalmi dolgokból, újságcikkekből, ilyesmikből, de már azt is abbahagyta, mert nem lehetett tisztességes dolgokat írni.

K: Értem. És mit horgolt az édesanyja? Tehát hogy- mármint hogy megkapta ezt az információt-

I:-akkor rögtön=rögtön ráhorgolt egy kis cédulát, édesapám (más formán) nem tudom, kitől kapott, egy ilyen jellegűt, mint ami nekem van. És akkor azt ráhorgolta és az valami idegen- vagy angolul, vagy akármilyen nyelven, vagy éppenséggel akármilyen módon valamit jelentett és akkor ilyen volt, mondjuk öt darab és akkor én azt fogtam és elmentem ebbe az utcába, nem volt túl messze, és annak a néninek beadtam. Akkor, hogyha ő: azt hiszem, ha égett, vagy ha nem égett- abba egy nagy körte volt, és a nyitott ablaknál volt, de aztán már jött az ősz és azt az egész dolgot el lehetett hagyni.

K: És akkor miről szóltak mindezek a jelek, meg mi volt a célja mindennek?

I: Hát az, hogy=az, hogy olyan jellegű ismereteket továbbított, hogy ekkor itt és itt lesz abba az utcába- hát mindennek a fölfordítása, és a: lopásra lehetőség, és ha találnak akkor zsidó ember bujkálása, és-

K: Tehát ezek a házkutatások arról szóltak- miről is szóltak pontosan ezek szerint?

I: Hát, hogy mit szóltak pontosan, azt én nem tudom, mert én-

K: Mi volt a célja=mi volt a célja a házkutatásoknak?

I: Az, hogy- azt hiszem, hogy főként, hogy lopjanak, de nagyrészt az, hogy keressenek elbújt zsidó embereket.

K: Ekkor még ott voltak zsidó Fehér- ott voltak a zsidók Fehérváron?

I: Ott voltak=ott voltak, még nagyrészt. A fiatalokat vitték el, mert a fiatalokat elvitték valami olyan címen, hogy=hogy betakarításnál segédkezni, vagy ilyesmikhez, és így tűnőgettek el. Hát így tűnőgettek el a Stein Miki is, meg a húga is, végső soron, hogy be kellett menni, mert a=mert a tíz éven felüliek betakarításnál tudtak segíteni, volt a szöveg. A valóság az volt, hogy vonatra tették őket és vitték. De ezt senki se tudta. Ezt-

K: Ez hogy derült ki, hogy a Steinékkal ez történt, a Stein-gyerekekkel?

I: Hát egyébként az egészet ilyen módon csak az egész után tudtuk meg. Csak az, hogy eltűnik valaki, egyszer csak nem volt. És akkor tudtuk azt, hogy ugye hát már gyűjtenek, de ez idézőjelbe mondta, aki mondta is tovább. Most=most gyűjtenek be, betakarításra.

K: Mi derült ki, hova vitték ezeket a fiatalokat?

I: Hát azt egész biztos, hogy rögtön bevagonírozták és vitték el, hogy Auschwitzba, vagy máshova, hát nem tudom, akkor még ezek a szavak, meg helységek nem voltak olyan közköze.

K: De ezt csak beszéltek, tehát nem látott-

I: Ezt csak beszéltek, igen, ezt csak beszéltek.

K: Ezeknél a házkutatásoknál volt az, hogy fogták és elvitték a- be kellett jelentkezniük- jelentkezniük kellett a zsidó fiataloknak? Vagy hogy volt ez?

I: Azt hiszem, hogy voltak ilyen hogy hívjákok, plakátok kiragasztva, hogy milyen korosztálynak, és hova kell bevonulniuk. A: hadsereg segítése céljából, vagy mindenféle ilyen hülyeség volt ráírva, de olyan, hogy=hogy ki lehetett nyomtatni.

K: Ez más volt, mint a munkaszolgálat?

I: Ez teljesen független volt attól. A munkaszolgálatosok akkor már nem voltak régen sehol. Akik bujkáltak, azok voltak, hát ahogy az előbb említettem, hogy jött az a=az a távoli rokonunk végül is, a- az apámhoz hogy=hogy=hogy tudja fölvenni. És apám meg is- el is intézte, de addigra eltűnt.

K: Volt-e nyilas propaganda, érzékelhető nyilas propaganda a városban?

I: Hát csak ezek a plakátok.

K: Milyen plakátok?

I: Amiről az előbb beszéltem, hogy ezeknek az ilyen korúaknak hova kell bevonulniuk-

K: De ilyen politikai-ideológia propaganda, nyilas propaganda?

I: Olyanra nem emlékszem, nem emlékszem, hogy olyan volt-e. Hát nyilaskeresztet azt kiragasztottak mindenhova, meg csomó embernek a karszalagján volt, de úgy, hogy=hogy hivatalosan terjesztették volna, az nem nagyon volt.

K: Ismert konkrétan nyilasokat, személyesen?---Találkozott nyilasokkal annak idején Fehérváron?

I: Hát, találkozni találkoztam, mert láttam rajtuk a karszalagot, de-

K: -beszélte nyilassal?

I: -nem=nem beszéltem, mert az nagyon szigorúan meg volt tiltva otthon, hogy bárkivel, aki ilyennek látszik, sőt, hát ugye egy gyerek nem tudja meghatározni, hogy honnan veszélyes, de mindenkivel, ha karszalagos, meg a- ha bármi- jelvényt viselt, vagy valami, avval nem volt szabad szóba se állni.

K: Emlékszik antiszemita propagandára Fehérváron, zsidóellenes propagandára?

I: Hát én azt hiszem, hogy ezek a plakátok azok eleget mondtak. Azok eleget mondtak, és nem voltak kifejezetten ő: tehát kimondva nem volt benne, hogy a zsidóknak ide, vagy oda, hanem csak az ilyen és olyan=olyan- mert ők ilyen leveleket, vagy micsodákat is szerte küldözgettek és voltak akik=akik abból tudták meg, hogy ők oda tartoznak. De voltak sokan, akik nem tartották be a hitüket, vagy nem tették közzé és nem is néztek úgy ki, azok kaptak ilyen- gondolom én, mert én a- ezeket egyébként mind a=mind a: ő: ettől az osztálytársamtól tudtam.

K: Melyik osztály- kitől, a Stein Mikitől?

I: Igen=igen, a legnagyobb részét az ilyeneknek.

K: Ő mit mondott?

I: Mert én is=én is kíváncsi voltam arra, hogy honnan tudják, hogy mikor hova, vagy mi- mi van, ha valaki nem olvassa el azt a viszonylag hosszú micsodát. És akkor mondta, hogy hát kaptak levelet is kaptak.

K: Milyen levelet kaptak?

I: Hát olyan- azt=azt nem láttam a levelet, de olyan levelet kaptak, amiből tudták, hogy ők zsidónak vannak el- beállítva. Akár igaz volt, akár nem, de hát azért azt hiszem, hogy viszonylag kevés volt, aki hát indoklás nélkül, vagy hiába kapta, de akik azok voltak, azok biztos, hogy kaptak.

K: Kellet-e hordani a fehérvári zsidóknak sárga csillagot, emlékszik-e ilyenre?

I: Amikor a sárga csillag hm:---ki volt hirdelve, hát én arra emlékszem, hogy azért=azért Pestre utaztunk, hogy- hogy a- ezek a húgomék, vagy unokahúgomék meglátogathassák a nagybátyjukat, vagy esetleg, ha valami jó helyet tudtak volna, akkor talán oda irányították volna Újpestről, de én a sárga csillagot Pesten ismertem meg.

K: Pesten látta.

I: Pesten.

K: Ez ilyen- látogatóban voltak Pesten ilyenkor?

I: Nem, az utcán is mentek a-

K: De hogy Sanyi bácsiék fölmentek Pestre látogatóba.

I: Akkor láttunk, igen, mert a=mert a- édesanyámnak a két, férjhez nem ment, akkor már hát öreglány testvére, az a Szondi utcában lakott. És a Szondi utca, meg a Szinyei Merse utca, meg az az egész terület eléggé zsidók által lakott terület volt, és ott jóformán minden második emberen volt csillag, és ott muszáj volt észrevenni.

K: De Fehérváron nem látott sárga csillagot.

I: Fehérváron nem láttam, legalább is viselve nem láttam. Hát ugye ez az egész iskola, meg amiről mindig beszélek, az eléggé a városon kívül esett akkor még, következésképpen nem volt a belvárosi forgalomnak a nyüzsgésében. Úgyhogy lehet, hogy a belvárosba volt, de én nem láttam.

K: És az unokahúgainak is kellett sárga csillagot viselni?

I: Igen=igen. Igen. És akkor hát egy darabig, még arra is emlékszem, egy darabig tudták igazolni, hogy ők csak félig azok, mert ugye édesanyjuk nem az volt. És akkor még azoknak- de ez egy pár hétig, vagy nem is tudom, egy viszonylag rövid ideig tartott, mert mire ezt én tudomásul vettem, addigra már nekik is kellett viselniük.

K: Mit szóltak hozzá a lányok, hogy nekik sárga csillagot kell viselniük?

I: Hát kivarrták minél inkább úgy, hogy le is lehessen csukni, vagy valami, ilyen helyre-

K: -óvatosan, elnézést-

I: -ja, bocsánat-

K: -a mikrofonra tessék vigyázni.

I: Ez- szóval akkor itt mutattam meg, szóval ez- ez egy mondjuk ilyen szempontból egy utánzás, csak mondom, hogy ahol lehetett, ott úgy, hogy a másik felével az élek eltakarták, vagy valami, ha nem kifejezetten olyanokkal találkoztak, akik biztos, hogy tudták, hogy kik azok. És ilyen módon Fehérváron nem lá- nem nagyon láttam.

K: -szóval-

I: -Pesten=Pesten nyüzsgöttek abban a környéken. És ott voltak az ablakok is, ugye, mert az ablakokra is először kiragasztották azt, hogy=hogy=hogy itt nem laknak zsidók, és akkor utána már kellett olyant ő: írni, hogy itt laktak. Két lépésben volt-

K: -ez Budapesten volt, vagy-

I: -Budapesten volt=ezen Budapesten volt-

K: És látott ilyet?

I: Láttam ilyet, igen, annál is inkább, mert sokhelyütt ugye a bombázások miatt a légnyelés az üveget betörte és az valamilyen ő: hát nem normális módon volt be- ő: zárva, keménypapírral, vagy ilyesmivel, és akkor azokra rá volt írva. Először csak az volt, hogy=hogy nem. És akkor később láttam, hogy olyan is van, amire ki van írva, hogy=hogy itt zsidók- vagy laknak, vagy ilyesmi. Akkor az kötelező volt azt hiszem, és ez a hatodik kerületbe elég gyakori volt és ha Pestre jöttem, akkor annyiból állt, hogy a Déli vasútról átjutottunk a Szinyei Merse utcába, ahol laktak a- ezek a rokonaim. Meg a Szondi utcába-

K: Emlékszik, hogy hányas számban laktak a Szinyei Merse utcában?

I: Ők a Szinyei Merse utca 27-be laktak, és a két öreg nővér az pedig a=az pedig a Szondi utcában lakott, a Szondi utca 56-ba. Ilyesmikre emlékszek, számokra. Aztán amikor egy fontos szám kéne, akkor-

K: És ki volt írva a Szinyei Merse utcába- a Szinyei Merse utcában ki volt írva, hogy=hogy ahol ők laktak, a Molnárék, hogy itt zsidók laknak?

I: Arra nem emlékszem, hogy azt=azt láttam volna, de láthattam volna, láthattam volna, most valami eszembe jutott. Az előbb emlegettem azt, hogy a szegényebb orvosoknak nem ez az ötvenötös izé volt, hanem=hanem Fiat Topolinojuk volt. Hát így volt édesanyám öccse, akit Lovits Edének hívtak, és jó nevű sebész volt. Neki egy használt Topolinoja volt, és most arra jöttem rá, hogy ki volt írva, mert-

K: -mi?

I: -ki volt írva, hogy=hogy itt zsidók laknak, egy pár napig, mert a- valamit én mondtam, hogy=hogy nem- mi=mi volna, hogyha ezt egy bottal bevernék, mármint hogy keménypapírból volt és erre ő- egyébként hát elég fiatal- egyébként utána Amerikába ment és ott is halt meg. De azt is majd elmesélem, mert az egy nagyon érdekes dolog ilyen szempontból, de majd=majd azt később-

K: Szóval látta a 27-es számon, hogy ki van írva-

I: -nem a 27-es, hanem a földszinti számon- földszinten laktak, ez hozzá tartozik-

K: -de ez alatt a Szinyei Merse 27-ben-

I: -ez- igen=igen=igen-

K: -ki volt írva, hogy itt zsidók laknak-

I: -igen=igen. De ez egyetlen egy alkalomkor, és akkor- akkor történetesen ez az unokabátyám a Topolinóval vitt engem oda, édesanyám az nem tudom, hova ment előtte. És akkor megálltunk, és ott ki volt- azért jutott eszembe így, mert=mert vagány volt egyébként, hát ő orvos volt, és jól menő orvos volt, de azért olyan negyven körül volt, negyven fölött, és minden mert csinálni. És--le- és=és hát ő be volt osztva rendszeresen a katonaságnál, mint sebész. És ő amikor oda- érkeztünk, mondom, ez a földszinten volt ez a lakás, és ott volt rajta ez a papiros, ebből a papírból-

K: -azon a lakáson volt a papír, ahol laktak a lányok?

I: Igen=igen. És- és akkor azt mondta, hogy ez semmi, azt mondja, hát ez- ezt aszongya, én fogom és beverem. De hát ahhoz=ahhoz magasan volt, erre fölállt a járdára a Topolinoval, fölállt a tetejére és ökölrel beütötte. És senki nem szólt semmit. Aztán utána a nagynéném sopánkodott, hogy- hogy most másikat kell írni, mert nem tudom, mert ez összegyűródött, de emiatt jutott eszembe egyáltalán ő is. Ő aztán, de ez egy külön mese és azt most nem mondom el, mert nem egészen ide tartozik, bár a háborúhoz tartozik, és=és és érdekes dolog, amerikai szempontból is. Úgyhogy majd azt is elmondom, amikor lesz rá időnk.

K: Mit látott még Pesten, amikor- ez '44 tavaszán lehetett, ugye?

I: Ez már igen=igen.

K: Mit látott még Pesten ezzel kapcsolatosan? Tehát hogy a zsidó-

I: -hát-

K: -megkülönböztetések- zsidók megkülönböztetésével kapcsolatosan?

I: Én úgy emlékszem, hogy akkor már találkoztunk olyan csoporttal, hogy úgy 10-12 ember, kettesével ment és valaki vezette, de ez lehet, hogy=hogy később volt.

Mert=mert-

K: -amikor Pestre költöztek. Mikor költöztek Pestre?

I: Hát, Pestre akkor költöztek, amikor- ezt pontosan meg lehet-

K: -Sanyi bácsiék. 44?

I: Megmondom, meg lehetne mondani, a második bombázás- székesfehérvári bombázás utáni napokban.

K: Tehát '44 második felében, ugye, '44 őszén?

I: Valószínű igen, valószínű, mert kétszer volt nagy bombázás Székesfehérvárott, és mivel a vasúttal ferdén, szemben van ez az egész iskola, egy nagy területen, egy nyolc hektáros területen, ott- és az laktanyák közé van beékelve. Annak idején a második világháború után volt egy neves- nem jut eszembe a neve, mindegy- ő: miniszter, akinek az ötlete volt, hogy egy ilyen hadiárva-házát létesítsenek, és ez egy hadiárva-háznak épült épületegyüttes volt, és a vasúti pályaudvarral ferdén egy vonalba. Úgyhogy amikor a-

K: Ott volt a középiskola, ahol az édesapja volt tanár- igazgató.

I: Igen=igen. És=és a második bombázásnál az igazgatósági épület, mert három nagy épület volt, az az egyik a tanépület, a másik a bentlakásos, mert ezt az egészet csinálni csak úgy lehetett, hogy bentlakásosan, tehát kétszer öt órás tanmenettel. Az a diákoknak a helye volt, ott azt hiszem 350 diáknak volt helye, a harmadik pedig az igazgatósági épület volt az irodákkal és az igazgatói lakással is néhány-

K: Ott laktak akkor ezek szerint még '44 elején-

I: -ott is laktunk, igen, ott laktunk és-

K: Volt tanítás az iskolában?

I: És az iskolában- az édes- a mienkbe, ahová jártam, a cisztercieknél már nem. Édesapám fenntartotta azért, hogy azt, amit most elmondtam, vagy elmondok, lehessen csinálni, azért engedélyt kért, hogy azon a címen, hogy a katonai teherautók, meg egyebeknek a javítását el tudják végezni, mert ott- azt=azt a tanítást is kaptak, hát én is tkp. a gépészmérnöki mellett ilyen jellegű- tehát jármű-jellegű mérnök vagyok, amennyire vagyok, majd megmutatom, hogy miért csak amennyire. É- azt már a másik izének köszönhetem, úgyhogy /az nem ide tartozik./ ((nevet)) És- mert mindig egy- a gondolkodásmódon egyforma volt, de az a második esetben /ugyanarról szólt, mint az elsőben/. Na, a lényeg az, hogy=hogy hm: hát egy ilyen szőnyegbombázást csináltak az amerikaiak és ferdén jöttek a vasút- a Balaton felől jöttek tkp. és a mi házunk pont ez a- az igazgatósági ház- épület, az is egy nagy, többemeletes épület volt, hát- háromemeletes, a harmadikon csak vacakok voltak. A lényeg az, hogy=hogy lent voltunk az óvóhelyen, édesapám tervezte az óvóhelynek az előírt föltámasztását, mert egy helynek kellett lennie, ahol ilyen vastag fa- fák-

K: Sanyi bácsi, ne haragudjon, hogy megállítom. Volt még akkor tanítás a-

I: A- a- önála volt. Azért, mert-
K: -volt. Megvoltak még a diákok.

I: Bent voltak még a diákok, úgy részben-
K: -44 tavaszáról-

I: -igen, de részben voltak csak benn, mert rengeteg szülő nem engedte a gyereket ott, mert=mert az első esetben is a-

K: -mikor- igen, mikor ürí- tehát akkor mindig voltak bent diákok, vagy egy idő után aztán el kellett menni a diákoknak?

I: Hát a diákok már azért nem tudtak elmenni, mert akkor már valóban kellett hadijárműveket javítani, amelyeknek kisebb-nagyobb hibája volt. Úgyhogy annyit muszáj volt ott tartani. De a zöme már nem volt ott. Hát ez lényeges, mert hozzá tartozik ahhoz, hogy édesapám kezében volt egy csomó cukorjegytől kezdve a mostani igazolványig, mindent- a kimenéshez is engedélyt kellett kérni, olyan szigorú volt az iskola. És-

K: Mi történt aztán akkor a- mit csinált az édesapja?

I: Akkor azt csinálta, hogy=hogy- azt hiszem, hogy nem az ő ötlete volt, hanem a (Svoy) Lajosnak, mert ő sz- rendszeresen járt oda, hogy=hogy hát megbeszéljék, hogy most mit lehet lépni.

K: Ki az a (Svoy) Lajos?

I: Az a püspök volt, az a- a Svoy Lajos, de egy nagyon fon- fondorlatos eszű-
K: -katolikus püspök-

I: -katolikus püspök volt, és egyébként civilben pedig mérnöki diplomája volt. És: hát például az előbb említettem ezt a vastag deszkát próbáltam mutatni, az ő- jelen voltam ott, mert apámat szoktam követni, olyankor már elég nagy fiú voltam, és csak néha zártak ki a megbeszélésből, és úgy volt föltámasztva, ahogy elő volt írva. És jól volt előírva, mert a telitalálatot kapott- ötszáz kilós=ötszáz kilós telitalálatot kapott az

épület és most nem viccelek, hogy olyan közel, ahogy most a kegyed háta mögött áll az úr, olyan messze tőle robbant az, de nem úgy, hanem úgy, hogy a pincében volt az egész é- épület-csoportnak a fő vízcsapja. Tehát egy ilyen négyzet alakú micsodába le kellett mászni, és ott volt a főcsapja az egésznek. A melléképületeknek is.

K: Sanyi bácsi, ez volt az a bombázás, ami után el kellett hagyniuk Fehérvárat, ugye?

I: Amikor=amikor telitalálatot kaptunk.

K: Menjünk vissza még az időben, mert előtte még izgalmas dolgok történtek-

I: -igen-

K: -ott, abban a középiskolában.

I: -igen-

K: -és erről szeretném kérdezni Sanyi bácsit. Tehát akkor, amikor már nem volt ott sok diák, csak néhány, akkor mit csinált az édesapja?

I: Akkor elment a Svoij Lajoshoz és megkérdezte, hogy mit csináljon ezzel a- kis kofferbe vitt iratokkal, azoknak az=azoknak az irataival, akik már nem mentek. De nem iratkoztak ki, vagy valami, hanem=hanem úgy nem mentek, hogy a te- telefonált az édesanyjuk, hogy többé nem megy, ameddig a robbanások tartanak. És nem is jött már jó sokáig. Azoknak, az összesnek az összes papírja ott volt, édesapám elment, hogy ennek lehet-e valami hasznát venni. Ő egyébként arra gondolt, hogy az a- olyan embereknek, akik=akik- zsidók, azoknak ebből adni. Lehet, hogy vettek is el belőle annyit, de a lényeg nem annyi- nem az volt, a lényeg az volt, hogy azt mondta a Svoij Lajos apámnak, hogy Gáborkám, ezt szépen vidd haza, és írd ki, hogy az iskolára- az iskolában a ta- az oktatás tovább tart. És erre majd én is fogok küldeni embereket, aki jön, azt vedd föl és ebből egy olyat, ami=ami neki való ő: hát i- olyan időszak, vagy születési év, meg minden van rajta, aki a- izé- ja, és még azt is megmutatta, hogy hogy kell kiszedni a fényképet, és hogy milyen fényképet hogy kell beragasztani. Erre a- praktikus ember volt-

K: Sanyi bácsi ott volt akkor?

I: Ott voltam=ott voltam. Hát én is segítettem egyébként ezek- apámnak ezekben a dolgokban.

K: Miben segített pontosan?

I: Ezek- ezekbe, hogy=hogy=hogy most itt van ez, jelentkezett a nem tudom, kicsoda, ez a fényképe, most milyen- melyik fényképet tesszük oda, és akkor beragasztottuk. És akkor az- annak volt cukorjegye, kenyérjegye, mit tudom én, hogy mi és ott volt.

K: Kik jelentkeztek akkor utána? Milyen emberek, vagy kik? Diákok?

I: Igen, hát csak olyanokat vettek föl.

K: És ezek zsidó diákok voltak?

I: Igen=igen. Igen.

K: Honnét érkeztek, kik voltak ezek?

I: Hát: voltak gazdagabbak, voltak szegényebbek, de: csupa olyan volt, akit még nem vittek el, azért mert be kellett volna vonulnia, de nem vol- nem vonult be, hát gyakorlatilag, mivel az iskola ő: elég nagy- hogy mondjam, területet fogott be születési időben, elég sokat, tehát azt mondom, hogy 14-től 18 éves korig mindenkit föl lehetett venni. És ezeket szépen meg kellett tanulniuk, apám elmagyarázta, hogy=hogy most ugye itt ez van, hát már nem voltak gyerekek azok se, tudták, hogy most ők már nem ezek, hanem azok, ekkor született, itt született, hányadikba van. És akkor apám még mondta azt is, hogy amennyi még ki kellett még abba is segítettem az egyes ő: hát közös épülete- közös csarnokokban, rengeteg olyan műszaki rajzot raktunk ki, amit ha jól végignézett egy ügyes gyerek, vagy fiatalember, akkor már tudta, hogy most mit lehet kérdezni és mit lehet csinálni. Mert azért az autó nem volt annyira elterjedve, mint most el van, hogy mindenki tud mindent. Úgyhogy-

K: Honnét- ki küldte ezeket a zsidó gyerekeket?

I: Hát hogy a=hogy a-

K: -honnán tudtak erről a lehetőségről?

I: Hát a Svoy Lajos valószínű, hogy a papjai révén, meg hát voltak ilyen diakónusok, akik nem voltak papok ugyan, de ilyen szenteskedő emberek voltak, és hogyha ministrálni, meg nem tudom, micsoda, ministrálni én is ministráltam jó sokat is abba az időbe is.

KI: Fiúk voltak mind, ugye, tehát fiatal fiúk voltak, akik odakerültek?

I: Igen=igen=igen, csak fiúkról lehetett szó, de azok voltak a nagyobb veszélyben az az igazság. Hogy a lányokkal mi lett, az nem tudom, mert azt nem lehetett csinálni.

K: Hány ilyen fiú érkezett az iskolába?

I: Hát én azt hiszem, hogy több mint ahányan nem jártak, és sokan nem jártak. Énszerintem legalább harmincan, vagy=vagy huszonöten. Azt egyébként még abból is el lehet képzelni, hogy amikor majd eljutunk arra a pontra, amikor ki kellett menekülniük, akkor viszonylag gyorsan lebonyolították ezt, úgyhogy hm: és hát nem is volt olyan=olyan erős az a kukorica- mert=mert apám nagyon jól számított előre. Volt egy csík hátul, keresztbe, ami tkp. egy ilyen mezőgazdasági terület volt, mert az iskola kosztjának a jelentős részét ott kellett termelni. És én azt gondolom, mivel volt olyan idő, amikor ottan egész alacsony kis növényeket termesztettek, mindegyik hát káposzta, meg ilyen dolgok. Nem tudom, lehet, hogy túlzottan előrelátás- ő: mondok ha akkor, hogy nem volt véletlen talán, hogy kukorica volt akkor. És a kukorica az magasabb volt, mint a kerítés, és a kerítésen különben is, hát ez egy betonkerítés volt, most is úgy van, és egy kimenekülő ajtót hát tettek, azt hiszem az kötelező is volt a bombázások miatt, hogy akármerre lehessen menni, nem tudom. A lényege az, hogy a sors úgy hozta össze a dolgokat, hogy ott a- abba a sávba egy olyan tíz méteren keresztbe harminc méteren kukorica volt, érfélben, és ott voltak az az ajtó is, amin ki lehetett hátul menni, mert egyébként ott betonfal volt. A többi oldalon ottan ilyen rácsos- magas, rácsos micsoda van, át kellett- át lehetett mászni, én átmásztam egy párszor és-

K: Na és akkor mit volt, menekülniük kellett a- az ott lévő zsidó fiúknak, ugye ezt mondta?

I: Igen, az volt=azt volt, hogy egyszer csak- akkor már mi édesanyámmal kiköltöztünk egy ismerőshöz, mert egy parasztember volt, aki rendszeresen különböző ilyen veteményekkel ellátott minket, olcsóbban, mint a piacon.

K: Hova költöztek?

I: Pákozdra. Pákozdra költöztek=költöztünk, de úgy, hogy én állandóan ingáztam biciklin, én nagyon jól tudtam biciklizni, és még csak- nem csak biciklizni is, és az is egy darabig kölcsön volt nálam, akkor csinálták a- ezeket a száz köbcentis kismotorokat, aki a mi házi orvosunknak volt a tulajdonos- ában egy ilyen.

K: A zsidó fiúknak az elszökéséről kezdtünk el beszélni.

I: Oda visszamegyek. Oda elmegy- oda visszamegyek most, és pedig úgy, hogy egyszer csak édesapámhoz amikor mi már az itt- itt azért tértem ki, hogy mi már akkor Pomázon- vagy Pom- Pomáz- na-

K: Pákoz-
d-

I: -Pákozdon voltunk egy falusi szobát bérelve és édesapám lakott csak benn, meg a nővérem. A nővérem nem mehetett el, mert mint 18 évet elmúlt nőt beosztották valamilyen ilyen- hát akkor ebédjegyek, meg ilyenek voltak és annak az adminisztrációs munkáját kellett végeznie, úgyhogy ő is otthon lakott és édesapám is. Ezután a lebombázás után is, mert a háznak a fele dőlt le, a mi lakásunkból csak egy nagyszoba lett csak olyan, hogy=hogy nem volt teteje, a fölötté levő két emelet ráomlott és alatta volt a=a- ez az óvóhely is. És ki tudtunk mászni nagy keservesen, mert a- ennek az előcsarnokában volt az előbb emlegetett ilyen négyszögletes vas--ő: hogy mondjam, lap, ami alatt az egész épület komplexumnak a főcsapja volt.

K: Tehát ez korábban már megtörtént a bombázás, erről már beszélt-

I: Igen, és abban robban föl egy ötszáz- ötszáz kilós bomba-

K: -igen ezt említette már Sanyi bácsi-

I: -és abba beleesve- úgyhogy az az ilyen vastag ajtó, ami mellett álltam, az kijött a sarkából és keresztbe állt. És ekkora repeszek voltak benne, annyira, mint kegyed háta mögött.

K: Szóval ezután mentek el aztán Pákozdra, gondolom.

I: Ezután- hát nem, hát ezután-igen, ezután mentünk el Pákozdra-

K: -és akkor ott ugye-

I: -és amivel a: a tanítás nem volt ugyan, de voltak, akik- jó páran, akik voltak azért a konyha tovább működött. És mi is azt ettük mindig, azt is, annyit, apámnak nagyon szigorú izé-, amit a tanulók kaptuk, azt ettük mi mindig, ugyanúgy, ami- azért is fizetett természetesen. És akkor- hm: hát ez után történt- nem, ez előtt kellett, hogy történjék, mert a romokba volt és a romok voltak apám irodája fölött is és ez még akkor volt, amikor a=amikor a- ennek a bombázásnak a- előtte, a két bombázás között volt az, hogy mi már nem voltunk ott, de a portáról bizonyos Babovics? Nem Babov----Berta- a jó- hogy mondjam, az izékhez tartozik, a csibészekhez-

K: -ez a portás-

I: Babocsai, a portás. Az is egyébként eleve egy=egy első világháborús, annak a lába, annak az egyik lába hiányzott és=és csak mankóval tudott járni, és az volt egy ilyen fülke, ott volt a központ is. Na- a- az egy külön- de akkor nagyon eltérünk- fölötté és apám levette.

K: Nyilas volt a Babocsai.

I: Igen, nyilas volt és- jó helyen tetszett mutatni, mert=mert=mert édesapám-

K: -volt karszalagja-

I: -volt karszalagja, egész addig, amíg édesapám nem ordította vele, aztán levette.

K: Mit ordította vele az édesapja?

I: Hogy azonnal vegye le ezt.

K: Miért?

I: Hát mert az iskola nem az és ő az iskolát jelképezi mint a be- bejáratnál levő ember. Úgyhogy szentséggel, de levette.

K: Mit csinált ez a Babocsai?

I: Hát aztán visszaadta a kölcsönt, mert azt majd még aztán jutunk oda, mert föltelefonált apámnak mindig, ha valaki jött és föltelefonált, hogy a városparancsnok, SS városparancsnok fölment és megkérdezte tőle, de ő nem nagyon értette, hogy=hogy apám beszél-e németül. Az apám beszélt nemcsak németül, hanem több nyelven is, és=és akkor bementek kocsival, két kocsival, és bementek édesapámhoz, hát ezt már csak az ő elbeszéléséből tudom, és elkezdtek veszekedni, hogy azon a címen, hogy kocsikat javítanak, mert tudta már, hogy kocsikat javítanak, és tényleg ott javították, el volt- megcsinálva, még az is, amit nem javítottak, annál is ott settenkedtek. És=és hogy ezen a címen nem lehet-e hogy=hogy rejteget is valamit. És apám nyugodt lélekkel azt mondta, hogy föl- föl hívok mindenkit, mert szólt minden izének, részlegnek volt egy külön vezetője, tanár, és megkérdezem, hogy van-e ilyen, hogy véletlenül. Na de ez az a jelzés volt, hogy följöttek a tanárok, de azok a tanárok csak, akik megbízhatóak voltak, és jelentették, hogy természetesen nincsen és az épületben jelenleg nem tudom, hányan vannak, akik csinálják az izét, jelenleg ennyi német teherautó áll benn, ezzel, meg azzal, ottan húzta az időt is, meg mi. És akkor a pasas az- pasas azt mondta, hogy=hogy volt vele valami segédje, hogy nem kell=nem kell kutatást tartani, igazolta magát apám nagyon jól beszélt németül, édesanyámnak anyanyelve volt, mert=mert egy olyan faluban született, nem tudom most, de mindegy, ahol nem svábok voltak, hanem ez a másik német-

K: -szászok-

K: -dialektus- szászok! És ezért az anyanyelve német volt, de hát aztán utána magyarul író lett, úgyhogy magyarul is tudott.

K: Mi történt aztán?

I: Az történt, hogy elmentek. Elmentek, és úgy nézett ki, hogy elmúlt a veszély. És másnap reggel újra megjelentek és akkor már egész más hangnembe ordibált apámmal ez, és rögtön elindultak, apám amikor ez bekövetkezett, akkor erősítette a- az át=átmenetét annak, hogy megtudják azok, akiknek nem szabad ott lenniük, hogy el kell tűnni, úgyhogy már azok a: ennek a Babocsainak az apámhoz telefonálása alkalmával megkapták a jelent- azt hiszem, hogy csengő- a fő- hát az egésznek a vezetője édesapám volt, a vészcsengő megnyomásával eltűnt az egész, a kukoricásban, illetve az ajtón keresztül a vasút felé, ott nem messze van már a vasút, akkor még volt egy fordítókorong, mert a gőzmozdonyoknak kellett, mert ugye amelyik érkezett, az így állt, most már nem kell, mert akár a villany, akár a benzinvagy olajmotoros, az=az mind a két oldalról hajt- vezethető. Na a lényeg az, hogy ott volt az, és ott eltűntek. Mint később kiderült, a hogy hívjáknak, a- a: visszafordítókorongnak az oldalát megemel- és ők is be voltak vonva az állomáson volt egyébként egy osztálytársam, aki=aki egy- már mondtam, hogy a Miki mellett volt egy másik zsidó gyerek, és volt két nem-zsidó. Az egyiket ((sóhaj)) most halt meg, nemrég. Milyen---mindegy, majd ha a neve eszembe fog jutni, azok=azok is be voltak avatva, ugyanis az édesapja az egyiknek- Somodi Öcsi. Somodi Öcsi édesapja volt az ún. fűtőháznak a vezetője, az egy ilyen viszonylag alacsony rangú ember volt, de ő vigyázta, hogy a beállt mozdonyok állandóan útra készek legyenek.

K: Mit csinált a Somodi?

I: Az azt csinálta, amit apám nem is tudott, vagy tudta, de nekem nem mondta meg. Hogy egy=egy emelőt, egy nehéz teherautó-emelőt betettek ebbe a korongba, amivel visszahajtották a mozdonyokat, és azzal meg lehetett emelni úgy, mert az nem volt a földön szorosan, hanem hát ugye az billegett is, amikor a mozdonyok ráálltak, meg mi, és az olyan volt, hogy ott lehetett hasalni-

K: -és az alá bemenekültek a-

I: -és az alá bemenekült a- egy része, aki nem tudott tovább menni. És akkor visszaengedték az izét és ott volt a- a izé, hát azt aztán senki nem gondolta.

K: És ezt végül az édesapja mondta meg- mondta el önnek, azután, hogy megtörtént.

I: -igen, ezt ő mondta-

K: -akkor nem volt ott-

I: -akkor nem tudtam, hogy ez így van, és csodálkoztam is, hogy eltűntek, el tudtak mind tűnni. Eltűntek mind, úgyhogy hiába kutatták át az egész épület-sorozatot, azért, mert három nagy épület volt, senkit nem találtak. Csak azokat, akik tényleg a német autókat javították. Úgyhogy ez nagyon jól sült el, de ugyanakkor a: az elmenetelkor nagyon gyanús volt, hogy- mert volt velük aztán egy olyan katona is, aki magyarul félig-meddig tudott, vagy magyar is volt, csak német ruhába volt, nem tudom. A lényeg az, hogy az=az nagyon gyanús volt, mert azt mi még meg tudtuk nézni, hogy a- ez a Babocsainak nevezett portás elkísérte egészen a kapun túl, elkísérte őket. És aztán visszajött, és valamit mondott, mert az édesapám megkérdezte, hogy nem volt senki a kapunál, akkor- illetve meg akartam tudni, hogy nem jönnek-e újra, vagy valami ilyesmit, és=és=és ezt mondjuk félig-meddig apám be is vette, az az igazság, és valószínűleg bevette, mert másnap reggel megjelentek, és apámat elvitték.

K: Itt álljunk le most. Köszönöm.

<https://collections.ushmm.org>
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection